MEHMAN HÜMBƏTOV
ADPU
mehman-humbetov@mail.ru

BƏDİİ ƏSƏRİN MƏNİMSƏDİLMƏSİNDƏ İSTİFADƏ EDİLƏN TƏLİM METODLARI (V – IX SİNIFLƏRDƏ)

Açar sözlər: təhsil, fənn kurikulumu, bədii əsər, təlim metodları, fəal təlim metodları, inküliziv təlim
Key words: education, subject curriculum, fiction, training methods, active education methods, inclusive education
Ключевые слова: образование, предметные курикулумы, Художественные произведения, методы образования, методы активного обучения, инклюзивное образование

Bədii əsərin oxunması şagirdləri mənəvi cəhətdən zənginləşdirir. Oxu ənənəsinə malik olan şagirdlər bədii təfəkkürünü və zövqünü inkişaf etdirir, yüksək intellektual səviyyəyə malik olurlar. Təşkil olunmuş disputlar, diskussiyalar, müzakirələr nəticəsində bədii əsərin mənimsənilməsi prosesi gedir. Təcrübə göstərir ki, bədii əsərdən uzaq düşən şagirdlərdə lüğət ehtiyatı çox kasad olur. Bununla bağlı olaraq da onlarda şifahi nitq qüsurlu olur.

Bədii əsərlə bağlı mühüm məsələlərdən biri onun mənimsədilməsidir. Bildiyimiz kimi, müasir mərhələdə ədəbiyyatın tədrisi metodikasında yeni təlim texnologiyalarından və metodlarından istifadə əsas istiqamət kimi seçilmişdir. Bədii əsərin mənimsədilməsində təlim metodlarından maksimum dərəcədə istifadə etmək bizi məqsədə daha qısa və etibarlı yolla apara bilər. Nəzərə alsaq ki, təlim metodlarından istifadə məktəb islahatının ədəbiyyat təlimi qarşısında qoyduğu zəruri addımlardandır, o zaman məsələyə daha ciddi yanaşmaq lazımdır.

Bədii əsərin mənimsədilməsində istifadə edilən təlim metodlarından danışsaq, ilk növbədə oxu ilə bağlı təşkil olunmuş priyomlardan danışmalıyıq. Fasilələrlə oxu bu sırada adını çəkəcəyimiz ilk metoddur. Bu metod mətnin bitkin hissələrə bölünməsi ilə başlayır. Birinci hissə oxunduqdan sonra müəyyən vaxt fasiləsi olur. Müəllim bu fasilə zamanı oxunmuş mətnin məzmununa dair suallar verir, cavabları dinləyir. Sonra digər hissələrin oxusu başlanır və hər fasilə zamanı yenidən sualların verilməsi, cavabların dinlənilməsi prosesi gedir. Sonuncu hissənin oxusunun bitməsindən sonra müəllim mətn haqqında ümumi suallar verir. Bunlar əsasən hadisələrin gedişatı, qəhrəmanların xarakteri və sərgüzəştləri, həmçinin mətnə yaradıcı

yanaşmaq, şagirdlərin təfəkkür gücünü artırmaq baxımından verilən müxtəlif tipli suallar olur.

Əsərin mənimsədilməsi zamanı istifadə edilən metodlardan biri də proqnozlaşdırılmış oxu metodudur. Priyomun tətbiqi zamanı mətndən müəyyən bir hissə oxunur, qısa ara verilir. Fasiləli oxu metodundan fərqli olaraq fasilə zamanı şagirdlər hadisələrin sonrakı inkişafı barədə həm fikirlər irəli sürürlər, həm də dəftərlərində qeyd edirlər. Müəllim şagirdlərə irəli sürdüyü fikirlərlə bağlı suallar verir. Şagird bu zaman təxəyyül gücünü artırır, söylədiyi fikirləri əsaslandırır, nə üçün bu qənaətə gəldiyini izah etməyə çalışır. Bununla da o həm də şifahi nitqini inkişaf etdirmək üçün faydalı bir mühitə düşür. Sonda hadisələrin əsərdə necə davam etməsinə göz gəzdirilir və müəllim bu dəfə sənətkarın seçimi ilə də bağlı suallar verir.

İkihissəli gündəlik metodu sitat və şərh bölmələrindən ibarətdir. Uşaqlar sitat bölməsinə əsərdə ən çox sevdikləri, onlarda müəyyən təəssürat yaradan hissələri qeyd edirlər. Şərh bölməsində isə bunun səbəbini müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırmağa çalışırlar. Nümunə üçün Məmməd Arazdan gətirdiyimiz şeirə nəzər salaq.

Bəzən tüfəng alıb çıxsam da düzə,
Ceyran oylağından aralı gəzdim.
Ovçu ov axtarar, ovçu ov gəzər,
Mən məni ovlayan maralı gəzdim.

Ola bilər ki, şagird şairin bu bənzətməsini başa düşə bilməz. Bu zaman müəlimin köməkliyi ilə şərh bölməsində misraların izahı verilir. Şair özünü ovçuya bənzədir, amma o elə bir ovçudur ki özü ovlanıb. Yəni, hansısa xanım onun könlünü oğurlayıb. Şair onu axtarır.

Müzakirə metodu zamanı şagirdlərə müxtəlif suallar verilir. Bu suallar hadisələrin gedişatı, qəhrəmanların davranışı, şagirdlərin qəhrəmanların qərarlarını sorğulaması və s. tipli mövzulara qapı açır.

Əqli hücum metodu zamanı əsas məqsəd şagirdin fəallığının təmin olunması və bunun bədii əsərin mənimsədilməsində efekktiv nəticə verməsidir. Əsəri keçərkən müəllimin bu metoddan istifadə etməsi daha məqsədə uyğun hesab edilir. Məsələn, Hüseyn Cavidin İblis əsərini keçərkən müəllim aşağıdakı suallardan istifadə edə bilər:

-Müharibə sizcə, nə deməkdir?

-Müharibənin insan həyatına təsirini necə ifadə edə bilərsiniz?

Auditoriyaya bu suallarla müraciət etmək şagirdlərdə qarşıya qoyulan məqsədlə bağlı fərqli ideyaların yaranmasına, bədii əsərin düzgün şəkildə mənimsənilməsinə böyük yardımçı olur.

Bundan başqa bədii əsərin mənimsədilməsində debatlar, müzakirə xəritələri, söz assosiasiyaları və s. kimi təlim metodlarından da geniş istifadə olunur.

Müasir təhsil sitemində bədii əsərin mənimsədilməsində inklüziv təlim imkanlarından da istifadə olunur. İnklüziv təlim bu gün dünyanın hər yerində diqqət mərkəzində saxlanılır. Özündə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil mühitinə inteqrasiyasını təmin etməyi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyan bu təlim bir sıra prinsiplərə əsaslanır. Demokratikləşdirmə, humanistləşdirmə, humanitarlaşdırma, differensiallaşdırma və fərdiləşdirmə tətbiq olunan əsas prinsiplərdir. İnklüziv təlim hər bir şagirdə fərdi yanaşmağı tələb edir. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil mühitinə daxil edilməsi yeni təlim sisteminin tələblərindən biridir və bugünkü gündə də bu sahədə ciddi işlər həyata keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov C. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 1992
2. Hacıyev A. Orta məktəbdə lirik şeirlərin tədrisi. Bakı, 1992
3. Həsənli B. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2014
4. Hüseynoğlu S. Ədəbiyyat dərslərində şagirdlərin şifahi nitqinin inkişaf etdirilməsi. Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi, 2008 N1
5. Qarabağlı Ə. Azərbaycan ədəbiyyatının tədrisi metodikası. Bakı, 1968
6. Qurbanov V. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyat. Bakı, Müəllim, 2011
7. Mikayılov Ş., Bəkirova A. Ümumtəhsil məktəblərininV-IX siniflərində ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2008
8. Muradov. B., Hacıyev A. Ədəbiyyat dərslərində şifahi və yazılı nitqin inkişaf etdirilməsi. Bakı, 1990
9. Veysova Z. Fəal interaktiv təlim (müəllim üçün metodik vəsait)

M.Humbatov

Educational methods in mastering fictions

Summary

There are noteworthy points in teaching fiction at secondary schools. Related to transition to new education system, the measures taken in this area have been improved, and better results have been achieved. Correct

setting of oral speech and free self-expression were observed as a result of using new and active education technologies, interactive education methods and other means. The measures taken to prepare the pupils to future are steps taken forward.

The special attention should be paid to correct conduction of methods for teaching fiction. Certainly, the selected method plays an important role, but failure in conduction of this method leads to no achievement. Inclusive education opportunities should be efficiently used as well. Generally, I think, there should be pupils which need special care, which in Russian schools this point is strictly followed.

New technologies have recently been used for improvement of oral speech as well. The case technology is a very good example of this. Generally, the importance of a teacher whose role as a guide is very huge in both education methods and in the application of new training technologies. Teacher must bring properly forward his or her skills on the improvement of oral speech, and must use propelling means of improvement of oral speech as much as possible. The selection of fiction also should be paid attention. Because it is important to form expressive recitation and learning process for students to stimulate correct oral speech. Both these processes are conducted on the fiction and it has own peculiar mechanism.

М.Гумбатов

Методы обучения, используемые при освоении художественных произведений

Резюме

Аспекты обучения художественных произведений в средней школе вовлекают в себя важное значение. В связи с переходом на новую систему образования, применяемые меры в этой сфере улучшились, были получены хорошие результаты. Новые техники обучения, активные техники обучения, интерактивные методы обучения и использование других средств привело к тому, что у обучающихся выработалась правильная постановка устной речи , а самовыражение достигло небывалого результата.С целью подготовки учащихся к будущей жизни, эти выполненные работы являются шагом вперёд к росту степени качества обучения.

Нужно обращать большое внимание к точности процедур , чем на методы, во время осваивания художественных произведений. Естественно, выбор метода играет большую роль, но неудача с точки

зрения проведения процедур не приводит ни к какому результату. Нужно воспользоваться инклюзивным методом обучением максимально. Думаю , что в каждом классе присутствуют ученики , нуждающиеся в заботе, помощь для которых должна войти в привычку , которая строго сопровождается в русскоязычных школах.

В последнее время новые технологии также используются для улучшения устной речи. Случай технологий очень хороший пример. Вообщем, важность учителя играет большую роль руководством в двух методах обучения и в применении новых обучающих технологий. Преподаватель должен как можно лучше использовать побуждающие средства и преподносить свои навыки улучшения устной речи должным образом. А также нужно обратить внимание к выбору художественной литературы. Так как, это очень важно для обучающихся сформировать выразительную декламацию и обучающий процесс для того , чтобы стимулировать правильную устную речь. Но оба этих процессов сопровождением художественной литературы имеет собственный и своеобразный механизм.

Rəyçi: Fizuli Əsgərli
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent